

wij ons schamen voor de passie van het vluchtig moment en de vreugde der ongebroken „spanning” ervaren.

Dan wordt opnieuw de gestalte van Christus tot een werkelijkheid in ons leven — tot de éénige werkelijkheid tenslotte: „Niet ik leef, maar Christus leeft in mij.”

Wie dit moment van de beginnende „Klärung” niet kent, doet wèl, gèèn Kerstfeest te vieren.

Het is een feest van tē groote diepte, om het te verlagen tot een rondedans om een boom met kaarsjes. En wie het zoo tòch wil vieren, noeme het niet langer naar Christus, maar herstelle het als winterwende-feest.

Maar wie het „trotzdem” aanvaardt, wie niettegenstaande alle wild geweld, alle woeker en alle ontucht in de wereld om hem en in zijn eigen leven, gelooft, dat „de zachte krachten zeker zullen winnen in 't end” en „het kruis opneemt” — die plante in de hoek van z'n kamer het kleine sparretje met de sneeuwvlokken en het engelenhaar en de stralende ster in de top en die zinge met z'n kleine en z'n groote kinders 't oude lied van „Nu sijt wellecome” met de smeebede aan het einde over hem en de wereld: „Kyri eleys.”

RED.

DE BITTERE KERSTAVOND.

NOOIT vergeet ze het.

Altijd houdt de avond van den Tweeden Kerstdag deze bitterheid, de pijn van wrange herinneringen.

Haar heele leven lang heeft ze gewoond, waar kerkklokken luiden. Soms waren het heele zware klokken van machtige, groote kerken. Soms klepperklokjes, die te haastig getrokken kunnen worden en dan in hun haast óverslaan. Altijd heeft ze goed kunnen hooren, wanneer „het Kindje gewiegd wordt”. — O, de sombere stormnachten, waarin de klokken als dol bungelen en kleppen. — Altijd hoort ze het ook, wanneer de menschen ten Engelenzang worden opgeroepen: tot den dienst van zes uur op den avond van den tweeden Kerstdag.

Nooit zal ze meer meegaan.

Dat is ééns geweest: — dat doet ze nooit meer.

Te bitter zou dan de herinnering zijn, te wrang de pijn ervan. —

Ze was een somber meisje van omstreeks tien, elf jaar. Ze werd opgevoed in een somber huis, in een sombere buurt, tusschen sombere menschen. Ze zag er altijd heel somber gekleed uit, al was al, wat ze droeg, altijd van 't beste en degelijkste.

In den tijd, dat dat onzegbaar ellendige met dien Engelenzang gebeurde, droeg ze een rechte, zware jurk, — hoe woog die op haar schouders! — van donker, loodgrijs dameslaken. Een „stuk”, de jurk met rechte platte plooiën daaraan gezet, een zwarte riem om het middel, een smal halsboordje, rechte mouwen met stijve manchetten.

Het meisje zou dit alles: het huis, de buurt, de menschen, de kleren, niet hebben kunnen verdragen, als ze niet van binnen héél veel licht had gehad. Egoïst, bewaarde ze dit alles voor zichzelf. Ik geloof zelfs niet, dat 't ooit uit haar oogen heeft gestraald. Als ik haar zoo vóór me zie, is ze somber — altijd is haar te hooge voorhoofd in plooiën. — Ze heeft een manier om haar wenkbrauwen boven haar oogen te fronsen, dat ze zelf de dikke, blonde wenkbrauw-haren ziet. Haar oogen gaan dan diep weg in hun kassen.

„Je zult gauw oud zijn,” zegt haar Grootmoeder dan en bedoelt het als waarschuwing. Maar ze kan er zich niet aan storen — koket is ze niet in 't allerminst.

Haar Grootmoeder ging geregeld naar de héél groote Kerk dicht in de buurt. Die Kerk had groote zware luidklokken en luidde gebiedend voor iederen dienst. Het meisje had geen lust om mee te gaan en niemand vroeg 't haar of leerde haar te gaan.

Totdat ze op een avond een klank opving: Engelenzang.

Haar Grootmoeder kwam thuis. De sneeuwstorm had haar geheel met sneeuw overdekt. Ze moest haar mantel in de vestibule uitslaan, ze ging op de eiken bank zitten, deed haar schoenen uit, die „overliepen” en haar kousen, die „sopperden” en riep gebiedend naar boven, opdat het meisje schoone kousen en Grootmoeders warme pantoffels zou brengen. Grootmoeder was nog flink genoeg om desnoods een groot gezin met veel onhandelbare jongens te regeeren. — Ze had overmaat van energie en kracht en overheerschte en dresseerde hen allen.

Toen ze dood was, dachten vele bureu, dat er zes weezen achterbleven. En het waren toch een vader, een moeder en vier kinderen.

Moeder kwam naar beneden met wat het meisje van de tweede verdieping had gehaald en zei lichtelijk verwijtend: „Maar moeder! u was zoo verkouden, en dan dit weer! Was nou toch thuisgebleven.”

Waarop Grootmoeder droog zei: „Het was immers de Engelenzang.”

Het meisje hoorde het. Begreep ook Grootmoeders toon. Engelenzang. Daar moet je natuurlijk naar toe. Daar kun je niet van wegblijven. Waarom niet? Omdat 't natuurlijk iets moois is, iets heerlijks — iets — allerprachtigst!

Het licht van binnen gloorde aan. — Engelenzang! Wat zingen ze dan? Wie zingen er dan? „De Engelen!” zei haar allerhoogste verrukking binnen in haar. Maar daar kwam haar verstand tegen op. Neen, neen, de menschen, maar misschien wel een koor, een heerlijk prachtig koor.

Zondagsmorgens hoorde ze wel het koor van de Fransche Opera zingen in het Haagsche bosch. — Dan stonden de mannen en een paar vrouwen ergens bij elkaar op een open plek en ze zongen zóó maar voor hun plezier. — Het waren zielige menschen, armelijk gekleed. — Ze wist er van enkelen, in welke krotten en slopjes ze woonden — maar zingen, zingen! Als — Engelen! Als er zóó nu eens gezongen werd in een kerk? Hoe moest dat zijn? Dan — dan ging àlle licht van binnen aan — dan zou je je handen voor je gezicht houden om daarachter héélemaal gelukkig te zijn. — O, maar zoo wàs het natuurlijk! Zoo wàs het!

Had ze maar gevraagd naar dien Engelenzang. — Grootmoeder zou haar dan een koel en kort, maar volledig antwoord hebben gegeven. Maar ze voelde de bloesems van haar droom ineens zóó in zich bloeien — ze zag van binnen in zich het licht zóó gloren, dat ze snel het onderwerp uit de buurt van Grootmoeder bracht. Dingen, die de bloesems aan 't bloeien brachten, die het licht-van-binnen in vollen glorie zetten, moest je vooral uit het bereik van Grootmoeder houden — en dan hield je ze ook maar ineens uit het bereik van iedereen. Zoo was je nu eenmaal. —

Het jaar verliep.

Misschien ging er wel geen dag voorbij, of ze dacht aan

den Engelenzang. Waar ze heen zou gaan met Grootmoeder. Dit gaf haar vastheid, zoo dan geen verhooging van verrukking. Alleen zou ze niet kunnen — opgaan naar zulk een feest. —

Een feest zou 't zijn, plechtig en prachtig. — De stemmen, heerlijk als ze ze kende van in de lente, aan de vijvers van 't Haagsche Bosch, zouden schallen. — En, er zou natuurlijk ook licht zijn, véél licht, mooi licht — kaarsen misschien wel. — Het was immers Kerstfeest. — En misschien wel groen, dennengroen. — Telkens voegde ze nieuwe heerlijkheden toe aan haar verwachtingen. Maar hoe hoog die ook stegen, toch bleef er altijd iets rondom dat toekomstbeeld: Engelenzang, dat ze niet onder woorden kon brengen. Iets geheimzinnigs. Iets bovenaardsch. Iets verborgens — te heilig om begrepen en doorvoeld te worden. Het doortrok je wezen als met hemelsche zaligheid, als je even aan niets anders meer dacht dan aan: Engelenzang. Aan den Engelenzang, waar je heen zou gaan op den tweeden Kerstdag.

Toen kwam de Kerstvacantie. En de Eerste Kerstdag.

Aan een Kerstboom was hun ouderwetsch gezin toen nog niet toe. Die zou pas komen na Grootmoeders dood. Grootmoeder vond dat alles onnoodig, malle nieuwe fratsen en een hoop rommel in huis.

Het meisje dacht aan den tweeden Kerstdag. En dan 's avonds — het uur, waar ze het heele jaar naar toegeliefd had. 's Avonds, de Engelenzang.

Het was een Kerstfeest als ééns in de twintig jaar.

Dik lag de sneeuw. Het Bosch jubelde van de arrellen — de sneeuw bleef dik liggen op de takken der boomen, in de windstille lucht. Om het alles nu eens héél mooi te maken — echt en heelemaal Kerstfeest. — „Zalig Kerstfeest!” zeiden de menschen in de boeken tegen elkaar — en het meisje begreep nu zoo goed, wat daarmee bedoeld werd. — Een zalig Kerstfeest ging ze vieren.

Eindelijk was de zon onder en daalde de avond van den tweeden Kerstdag neer.

Ze aten vroeg hun avondboterham — Grootmoeder en Zus gingen naar de Engelenzang. En het oogenblik kwam, dat ze, goed ingepakt, het huis verlieten en stapten door den kouden avond, stampend op de harde sneeuw. —

Het oogenblik kwam, dat ze de zijdeur van de kerk binnengingen en ze met haar kloppend hart stond temidden van een schare oude dames, die klaarblijkelijk op Grootmoeder hadden gewacht.

Tusschen hen in ging ze mee, door nóg een deur. — Daar kwam de eerste kneep in hâar hart, dat te snel klopte en te veel verlangde. —

Groot was de ruimte. — Maar zoo armoedig somber verlicht door de paar vleermuisbranders, die, alleen maar in de naaste buurt van de preekstoel, fel en suizend ontsprongen aan de lange, rechte gasbuizen, opgehangen aan een nog langere rechte buis. —

En ze had zooveel licht verwacht. —

Nog vóór ze zat, en Grootmoeder voor haar beiden een stoof met een gloeiende kool had laten aanrukken, voelde ze al, dat 't héél koud in de Kerk was en ze had zooveel warmte verwacht. — En toen ze rondkeek, was daar niets moois, niets feestelijks. — Ver weg, buiten de lichtkringen der suizende, gespleten vlammen, die als vleugeltjes van vuur stonden te pruttelen op hun stangen, rezen de wan-

den van de Kerk, alles saai — stijf. — En ze had denne-groen en hulst verwacht, overal — en een feest van kleur. —

De voorlezer kwam op stoel. — Wie er zaten, werden rustig en aandachtig — het uur scheen gekomen. —

Niets dan een handjevol gebogen, oude figuren — dik in mantels en jassen gebakerd. — En ze had een feestelijke schare verwacht, — de heele kerk vol om mee te genieten van de wondere schoonheid van dezen dienst, de Engelenzang dan toch. —

Op het bordje, dat meldde, wat er gezongen moest worden, stonden slechts twee nummers — het tweede nummer was Gez. 117.

Het zei haar niets. — Grootmoeder zei of wees haar niets. —

Daar kwam de dominé op den kansel. —

Ze keek schuin om naar het machtige orgel, dat zacht glansde in het spaarzame licht. En de voornaamste verwachting bleef ongerept. —

Mocht 't dan donker zijn en koud, en saai en weinig menschen — gezongen zou er toch worden. — De Engelenzang blééf, zij 't dan ontdaan van alles, wat ze er aan schoons had bij gedroomd. — De dominé sprak — en het woord viel: „Zingen we nu . . .”

Leelijk klonk het gezang. Erbarmelijk. Met haar handen tegen haar hart geklemd, wachtte 't meisje, tot dit doorleden zou zijn. De voorzanger schoot telkens brutaal een toon vooruit — de oude bevende stemmen volgden gedwee. — Maar 't was niets. — Straks zou 't toch kómen — de Engelenzang. —

En de dominé sprak wéér. Een woord bleef hangen in haar geheugen, dat toch zoo goed was. Want heel haar wezen was in afwachting. — Daar ging het eindelijk gebeuren, het Wonder. — Er zou gezongen worden. — De Engelenzang. — Menschen zouden het zingen, maar er was iets onzegbaars aan, iets bovenaardsch — iets, dat niet in woorden uit te drukken was — Alleen maar te benaderen in woordlooze gedachten vol stralenglans en bloesemschoonheid.

Weer viel het woord: „Zingen we nu . . .”

En ze zongen weer. Leelijk: oude menschen met verkouden stemmen.

Toen sprak de dominé weer. — En in de kerk begon iets van opschudding te komen — kragen werden hooger opgezet, voeten van de stoven gezet. —

Daar ging iedereen staan. —

Ook het meisje, in bonzend verwachten, gemengd met een keelknijpende angst. —

En er viel een woord: „Amen . . .”

Onmiddellijk schuifelden al de oude figuren tusschen de stoelen uit.

Omdat ze bleef staan, als aan den grond genageld, gaf Grootmoeder haar een onzachten duw in den rug.

„Vooruit — de menschen willen immers dóór.” —

Het meisje voelde haar keel hard en droog worden.

„De Engelenzang?” vroeg ze heesch.

„Nu, die hebben we toch net gezongen?” En toen het kindergezicht star werd, met groote, starende oogen, voegde Grootmoeder er aan toe: „Of heb je weer zitten suffen? Je wou zoo graag mee. — Het is bepaald aan jou besteed. Toe, schiet op — dat de menschen dóór kunnen.” —

En naast Grootmoeder ging ze de kerk uit. —

Op doove voeten ging ze. Een bleek, schonkig lichaam

in sombere kleeren — niets meer. Van binnen alles star en dof, en dof. Verwezen. Verwezen. Het was, of een dompe, dichte wade, als een duizendmachtige mist, den Hemel voorgoed had toegesloten, alle dingen van de aarde voorgoed bedekte. —

Het was of alle licht van binnen voorgoed verdoofd was, alle bloesems ineens bevroren en verschrompeld. —

Het was geen verdriet om te gillen, niet eens om er tranen over te schreien. — Het was, om niets anders te willen dan slapen. — Niets was nu meer de moeite waard, en ze was zoo moe, zoo moe. —

Ze zei iedereen goeden nacht. Toen ze bij Grootmoeder kwam, zei deze koud tegen Moeder: „Ik zal haar noodig wéér meenemen. Toen 't uit was, vroeg ze nog eens heel snugger: En de Engelenzang? Ze kon nu langzamerhand toch wel eens wat meer bij worden.”

Een half uur later lag ze in een dompen slaap.

Voorloopig bleven de dagen en nachten leeg en stil. —

En nog altijd, op den avond van den tweeden Kerstdag voelt ze de leegheid, de zielekou, de versterving van toen dat uur. En herdenkt het in bitterheid.

NANNIE VAN WEHL.

WAARDEERING LEIDE U TOT EEN DAAD.

U waardeert „Het Kind”. Laat Uw sympathie, die reeds tot uiting komt in Uw geabonneerd zijn, zich door nóg een daad kenbaar maken, in de werving n.l. van een nieuwe abonné. Wij helpen U daarbij. In dit nummer treft U 5 invulformulieren aan (zeer geschikt tot bijsluiting bij Uw Kerst- en Nieuwjaarscorrespondentie). Gebruik deze s.v.p. en... verdient er één of meer boeken mede. Er staan er 10 op 't lijstje, waaruit U kiezen moogt! DE ADMINISTRATIE.

OLD & NEW, NEW & OLD.

HET staat me eerlijk gezegd tegen op de beide artikelen van de Heer van Veen van 31 Oktober en 14 November in te gaan. Het spijt me, dat „Het Kind” voor zulke replieken gebruikt moet worden.

Toch meen ik te moeten antwoorden, omdat de Heer van Veen een zo totaal verkeerde indruk van mijn artikelje in „Kentering” geeft. Ik vermoed, dat de schrijver allerlei op het hart had, waarvoor hij nog geen aanleiding had kunnen vinden, het in de serie „Rondom het geschiedenisonderwijs” te plaatsen. In dat geval ben ik blij, die aanleiding te hebben gegeven, al was het dan „per ongeluk”.

Laat ik beginnen enkele dingen op te merken naar aanleiding van het eerste artikel:

1e. De kwestie van het al of niet competent zijn. Het geldt hier een m.i. tegenwoordig veel voorkomende misvatting. De schrijver wijt het aan mijn bescheidenheid, wanneer ik me niet competent verklaar het vraagstuk van de verhouding van sociaal-demokratie en koningschap te beoordelen; en voert dan als bewijsstukken aan: studie, werk, omgeving, enz. Deze stukken zijn ongeldig. Men is niet competent om over alles-en-nog-wat te oordelen, omdat men gestudeerd heeft, in een universiteitsstad woont, enz. Natuurlijk kunnen deze dingen de grondslag hebben gelegd, waarop het mogelijk is competent te worden. Maar zij garanderen in 't geheel niet, dat men het is. Bovendien kan ten slotte alleen de persoon zelf werkelijk beoordelen, of hij in een

bepaald geval tot oordelen bevoegd is. Daarom wil ik hier handhaven, dat ik niet in staat ben op dit ogenblik, om over genoemd probleem een oordeel te vellen. Daarom neem ik de handschoen ook niet op, die de Heer v. V. me zo gracieus op pag. 530 toewerpt, om met hem over sociaal-demokratie en koningschap van gedachte te wisselen.

2e. Het verkeerde gebruik van het woord „absoluut”. Het was niet zo ernstig bedoeld en ook niet zo ernstig te nemen. Van een ongelukkig gebruik kan men niet meer spreken, sedert de Heer v. Veen er zo ruim en gelukkig z'n voordeel mee deed. Voor de aangelegenheid zelf, mijn verontschuldiging!

Wat het tweede artikel van de Heer van Veen betreft, ik moet zeggen, dat dit me erg heeft teleurgesteld. Ik had van de schrijver een meer zakelijke verhandeling verwacht. Nu de repliek echter tot een „vervolgverhaal” is geworden van bijna 8 pagina's van „Het Kind”, (d.i. zo ongeveer 10.000 woorden!), waarin ettelike uit het verband gerukte citaten uit mijn stukje voorkomen, ben ik zo vrij de redakteur plaatsruimte te vragen voor dat artikelje zelf. Ik meen, dat dit de beste en kortste manier is, om de lezers mijn werkelijke bedoeling duidelijk te maken. Punt voor punt de Heer v. V. te weerleggen, zou mij ook tot „vervolgverhalen” nopen. Hier volgt dus eerst „Old & New”, overgenomen uit „Kentering” van Mei 1931.

Old & New.

In „Het Kind” publiceert p.g. G. v. Veen de laatste maanden een reeks artikelen over het geschiedenis-onderswijs. Eén artikel handelt over de verhouding van sociaal-demokratie en koningschap. Het is niet mijn bedoeling kritiek op dit artikel als geheel te geven. Hoewel ik het absoluut oneens ben met de strekking, acht ik me daartoe niet competent.

Zeer juist — en de moeite waard om te lezen — is de psychologische kritiek op onze partij-behaviour. Maar ook deze laat ik voor wat ze is. Waar ik het hier over hebben wil, is de verheerlijking der Engelse mentaliteit, die in dit stuk sterk op de voorgrond treedt. Tegenover elkaar worden voortdurend gesteld: de Duitse romantiek en de „koelklare kijk op het leven” van de Engelsen. De laatste, gekenmerkt door werkelijkheidszin, zou ons Hollanders — en speciaal de Hollandse sociaal-demokraten met hun romantiese inslag — een voorbeeld moeten zijn. Helaas zoeken we ons heil bijna uitsluitend in Duitsland.

Deze zelfde mening uitte de schrijver meermalen ten aanzien van de jeugdbeweging. Het zou nog maar de vraag zijn, of het ontstaan daarvan zoo'n gunstig teken is geweest. Wie weet of Engeland, hoewel daar nooit iets van werkelijke jeugdbeweging — d.w.z. jeugd-„revolutie” — heeft plaats gehad, op dit punt niet veel verder is.

Ik heb deze mening nooit met argumenten kunnen bestrijden, daar ik wél de Duitse en de Hollandse, maar niet de Engelse jeugdbeweging van nabij kende.

Nu ik met Pasen een poosje in Engeland ben geweest, daar o.a. een 5-daags kongres van een zelfstandige jeugdorganisatie heb bijgewoond en verder met vele leiders van jeugdorganisaties heb gesproken, ben ik daartoe naar ik meen, wel in staat.

Eerst iets over het kongres, georganiseerd door de